

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНОЛОГІЯ

УДК 349.2

DOI <https://doi.org/10.32782/pyuv.v4.2023.17>**Г. М. Андрусяк***orcid.org/0000-0003-1681-7384**кандидат юридичних наук, доцент,**доцент кафедри кримінального права і процесу**Волинського національного університету імені Лесі Українки***СУТНІСТЬ ОБСТАВИНИ, ЩО ВИКЛЮЧАЮТЬ КРИМІНАЛЬНУ ПРОТИПРАВНІСТЬ ДІЯННЯ,
КРІЗЬ ПРИЗМУ ЮРИДИЧНИХ ФАКТІВ**

Постановка проблеми. Здебільшого проблему юридичних фактів розглядають представники науки приватних галузей права (цивільного, сімейного, трудового), а також теоретики права. Попри те, що публічно-правова сфера пронизана юридичними фактами, науковці відповідні питання не висвітлюють. Для кримінального права, вважаємо, переважно характерні негативні юридичні факти, як-от злочини, кримінальні проступки. Однак цій галузі властиві й позитивні юридичні факти (наприклад, позитивна посткримінальна поведінка особи), до яких належать й обставини, що виключають злочинність діяння.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Як зазначалося вище, у теорії кримінального права проблема обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння крізь призму юридичних фактів не висвітлювалася, попри те, що загалом обставини характеризувалися багатством вченими-криміналістами, як-от Ю. В. Баулін, О. О. Дудоров, О. О. Кваша, П. С. Матишевський, В. О. Навроцький, М. І. Хавронюк, Н. М. Ярмиш та іншими.

Мета статті полягає у висвітленні питання сутності обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння, крізь призму юридичних фактів.

Виклад основного матеріалу. Визначаючи, що слід розуміти під юридичним фактом, науковці здебільшого зазначають, що це «конкретні життєві обставини, з наявністю та/або відсутністю яких норми права пов'язують виникнення, зміну або припинення правових відносин. Юридичні факти є життєвими обставинами (діями та подіями, наявними або відсутніми, такими, що залежать або не залежать від волі людини), що прямо або опосередковано визначені гіпотезою норми права; саме вони є підставою для виникнення, зміни або припинення правовідносин». [1, с. 232].

За вольовою ознакою науковцями виокремлюються юридичні дії та події. Юридичні дії – це

правомірні або неправомірні юридично значущі вчинки особи, які можуть виступати у формі юридичних актів та юридичних вчинків. Юридичні події – це абсолютні чи відносні юридично значущі життєві обставини, настання яких не залежить від волі людини [1, с. 232–233]. Власне різного роду юридичні факти можуть виступати «пусковим механізмом» для виникнення права іншої особи на спричинення шкоди правоохоронюваним інтересам. Наприклад, юридичний акт у вигляді незаконного наказу або розпорядження є «негативним» юридичним фактом (юридичним актом), видання якого зумовлює виникнення фактичного складу такої обставини, як виконання наказу або розпорядження. Тобто, стосовно класифікації юридичних фактів, що наводилася вище, юридичні акти – це вид не лише правомірних юридичних фактів, а й неправомірних, які реалізуються в межах кримінально-правових відносин. Юридичний вчинок, поява якого не залежить від спрямованості волі на її настання, може бути підставою спричинення шкоди правоохоронюваним інтересам за наявності фактичного складу крайньої необхідності, виправданого ризику. Тобто, як і стосовно юридичних актів, юридичні вчинки можуть мати негативну конотацію в кримінально-правових відносинах. Юридичні ж дії неправомірного характеру виступають підставою виникнення фактичного складу більшості обставин, як-от необхідна оборона, затримання особи, яка вчинила злочин тощо.

Юридичні події, настання яких не залежить від волі людини, також можуть зумовлювати виникнення в особи можливості реалізації права на спричинення шкоди правоохоронюваним інтересам. Це стосується як відносних, так і абсолютних юридичних подій. Йдеться про юридичні події, що можуть зумовити виникнення фактичного складу таких обставин, як крайня необхідність, виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України. Наприклад, юридичною

подією щодо останньої обставини (ст. 43-1 КК) слід визнавати введення в Україні воєнного стану або настання періоду збройного конфлікту. Таке твердження впливає з формулювання ч. 1 ст. 43-1 КК.

Окремі науковці виокремлюють не лише юридичні дії та юридичні дії та юридичні події, а й юридичні (правові) стани [2]. Наприклад, правовий стан визначається як «обумовлений соціально-культурними умовами життєдіяльності суспільства різновид соціального стану, який представляє собою спосіб юридичного буття суб'єктів, об'єктів або суспільних відносин у визначений проміжок часу у визначеному просторі, як правило, закріплений у встановленому законом порядку» [3, с. 18].

І. М. Волкова в своїх дослідженнях розмежовує такі поняття, як «факти-стани» та «юридичні (правові стани)». На її думку, «юридичний (правовий) стан – це обумовлений економічним, політичним, культурним рівнем розвитку суспільства особливий різновид стану, що фіксує момент стабільності, стійкості, спокою у зміні, русі та розвитку правових об'єктів і суб'єктів у певний момент часу за визначених умов, який відображений або об'єктивно існує в праві. До його ознак належать: це родове явище і відносно самостійний елемент правової системи; характеризує буття правових об'єктів і суб'єктів; фіксує момент стабільності у зміні, розвитку, русі правових об'єктів і суб'єктів у певний момент часу; відображений у праві; визначається рівнем економічного, політичного, культурного розвитку суспільства; існує впродовж визначеного періоду в часі. Цей термін охоплює велику кількість правових явищ, наприклад, споріднення, громадянство, крайня необхідність» [4, с. 51].

Повністю поділяємо підхід цієї авторки до розуміння юридичних фактів-станів та до правових (юридичних) станів. Власне правові (юридичні) стани, на нашу думку, окрім іншого, характеризуються протяжністю в часі, на відміну від юридичних фактів-станів, які можуть і не мати такої властивості, однак визначає певну сукупність обставин, умов, в яких перебуває особа.

Тому юридичний стан-факт – це таке явище правової дійсності, яке породжує інший юридичний факт, що характеризується сукупністю певних ознак (елементів), притаманних відповідній особі чи ситуації, що визначають їх у даний момент часу, породжує визначені юридичні наслідки та зумовлює реалізацію особою, яка перебуває у відповідному правовому стані, своїх суб'єктивних прав та обов'язків. Юридичний факт-стан може і не мати продовжуваного характеру, він може не бути протяжним, а навпаки, швидкоплинним, однак таким, що

зумовив ситуацію, коли особа реалізує свій правовий статус, що тягне для неї правові наслідки. Тобто, юридичний стан-факт виконує в цьому випадку роль конкретизатора, способу реалізації особою її прав та обов'язків (правового статусу). Проте, на відміну від інших юридичних фактів, що аналізувалися вище, наприклад, від юридичних дій, юридичні стани-факти не лише самі по собі зумовлюють виникнення, зміну або припинення правових відносин, а й самі породжуються іншими юридичними фактами, відмінними від них, які й зумовлюють виникнення юридичного стану-факту. Таким чином, між юридичним фактом, що викликає появу юридичного факту-стану існує тісний причинно-наслідковий зв'язок, відповідно до якого перший з них з закономірністю породжує другий, є його причиною. Водночас зворотна ситуація не може мати місця – юридичний факт-стан не може зумовити виникнення юридичного факту. Тобто, між юридичним фактом та юридичним фактом-станом існує генетичний зв'язок, за якого має місце причинно-наслідковий зв'язок між першим та другим та вони взаємопов'язані між собою.

Юридичний стан-факт окрім того, завжди є конкретним та певним чином виражений назвні та містить інформацію про правовідносини, які породжені разом з ним. Нормативно ж юридичні факти-стани передбачаються в гіпотезах правових норм як обставини, які тягнуть виникнення, зміну чи припинення правовідносин, може бути зафіксовано в процедурній формі та може зумовити виникнення, зміну чи припинення правовідносин самостійно чи в сукупності з іншими юридичними фактами, активно формує статус суб'єкта права.

Юридичні факти-стани можуть входити в більший конгломерат подібних обставин, що іменується фактичним складом. При цьому термін «фактичний» в цьому випадку використовується для того, щоб показати, що на виникнення, зміну чи припинення правовідносин впливає не один якийсь факт, а їх сукупність. Фактичний склад як сукупність окремих юридичних фактів, утворює їх систему в розвитку та взаємозв'язку. При цьому основною властивістю фактичного складу є те, що правовий наслідок (виникнення, зміна або припинення правовідношення) виникає за наявності усіх його елементів.

Як зазначає Г. М. Чувакова, для фактичного складу як сукупності окремих юридичних фактів є їхній розвиток у вигляді накопичення тих елементів фактичного складу, що має юридичний характер, тобто поява одного елемента відкриває юридичну можливість для наступних тощо, доки не будуть накопичені всі елементи фактичного складу». На її думку, оскільки настання кожного факту спричиняє правові наслідки (відкри-

вається юридична можливість настання наступного факту), то всі елементи фактичного складу визнаються юридичними фактами. При цьому «заключним елементом фактичного складу є не просто останній факт, що наступив при розвитку складу, а той факт, за наявності якого виникають передбачені нормами права правові наслідки» [5, с. 90, 95, 101].

Важливо відзначити, що юридичні стани-факти у таких фактичних складах відіграють основне, сутнісне та завершальне значення, є основним елементом фактичного складу. Інші ж юридичні факти не мають самостійного значення, мають факультативне (додаткове) значення. У більшості випадків так юридичні факти, відмінні від фактів-станів, що входять у фактичні складу, втрачають своє самостійне юридичне значення та враховуються постільки, поскільки вони вплинули на виникнення факту-стану. Тобто, юридичні факти-стани як елементи фактичних складів мають сутнісний характер та відображають головний зміст правової ситуації. Попри те, що, як зазначалося вище, інші юридичні факти втрачають своє самостійне юридичне значення, вони в сукупності з фактом станом враховуються для оцінки правової ситуації комплексно та в цілому. Адже якби не існувало юридичного факту, то не виник би факт-стан. Відзначимо також і те, що юридичні факти, які зумовлюють виникнення фактів-станів, носять зазвичай одномоментний (разовий) характер, і такими юридичними фактами можуть виступати юридичні дії або юридичні події.

Ураховуючи викладене, вбачається, що обставини слід розглядати крізь призму власне таких фактичних складів, в яких має місце кілька юридичних фактів (елементів фактичного складу), в яких першим рівнем юридичних фактів виступає та юридична дія чи подія, що породжує виникнення юридичного стану-факту. Так, юридичними фактами, що зумовлюють виникнення в особи правового стану-факту, коли вона реалізує своє право на спричинення шкоди правоохоронюваним інтересам, виступають: суспільно небезпечне посягання іншої особи (при необхідній обороні), вчинення кримінального правопорушення потерпілим (при затриманні особи, яка вчинила кримінальне правопорушення), небезпека, що безпосередньо загрожує особі чи охоронюваним законом правам цієї людини або інших осіб, а також суспільним інтересам чи інтересам держави (при крайній необхідності), фізичний або психічний примус з боку іншої особи (при фізичному або психічному примусі), віддання наказу або розпорядження (при виконанні наказу або розпорядження), подія чи дія, яка зумовила виникнення ризикованої ситуації (при виправданому ризику), виконання особою спеціального

завдання, беручи участь в організованій групі чи злочинній організації з метою попередження чи розкриття їх кримінально протиправної діяльності (при виконанні спеціального завдання з попередження чи розкриття кримінально протиправної діяльності організованої групи чи злочинної організації), воєнний стан або період збройного конфлікту, коли має місце збройна агресія рф або агресія іншої країни (при виконанні обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України). Тобто кожен з указаних юридичних фактів (юридичних дій чи подій) зумовлює виникнення відповідних станів особи, в межах яких реалізується її право на спричинення шкоди правоохоронюваним інтересам за умови наявності інших елементів фактичного складу тієї чи іншої обставини, передбаченої законом. Наприклад, неправомірна юридична дія у вигляді вчинення кримінального правопорушення зумовлює виникнення стану в особи, яка безпосередньо після вчинення такого правопорушення затримати особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, і доставити її відповідним органам влади.

Саме такі юридичні факти породжують виникнення стану в особи, яка реалізує своє право на спричинення шкоди правоохоронюваним інтересам. Такими станами визнаються – стан необхідної оборони (ст. 36 КК), затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення (ст. 38 КК), крайньої необхідності (ст. 39 КК), вчинення дій під впливом фізичного або психічного примусу (ст. 40 КК), виконання наказу або розпорядження (ст. 41 КК), виправданого ризику (ст. 42 КК), виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття кримінально протиправної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 43 КК), виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України (ст. 43-1 КК).

Отже, будь-яку обставину слід розглядати як своєрідний фактичний склад, який утворено з двох видів юридичних фактів, а саме з «пускового», другорядного юридичного факту, яким є юридична дія чи подія, що зумовлює виникнення в особи основного юридичного факту – її правового стану, в межах якого вона реалізує своє право на спричинення шкоди правоохоронюваним інтересам. Кожен з цих юридичних фактів, що утворюють фактичний склад обставини.

У теорії права юридичні факти також класифікуються й за іншими критеріями. Так, за походженням юридичні факти можуть бути природними (стихійними) і такими, що залежні у своєму походженні від людини; залежно від повторюваності події – унікальні і повторювані (періодичні); за тривалістю у часі – моментальні

(події) і протяжні в часі (процеси); за кількістю учасників – персональні, колективні, масові; останні – на події з визначеною і з невизначеною кількістю осіб, що беруть у них участь; за характером наслідків, що наступили – на події обратимі та необратимі тощо [6, с. 54]. Вказана класифікація юридичних фактів має значення і в кримінально-правовій площині. Адже, наприклад, першим, але вторинним юридичним фактом у разі необхідної оборони чи затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, може бути виключно поведінка людини (тобто, юридичний факт, що залежить від волі людини), а у разі крайньої необхідності чи виправданого ризику такий юридичний факт може бути природним (стихійним) або техногенним, що пов'язаний з роботою певного технічного пристрою.

Також для встановлення фактичного складу обставин мають значення й юридичні факти за кількістю учасників. При цьому в окремих випадках збільшення кількості учасників юридичного факту може тягнути інші кримінально-правові наслідки, ніж у разі вчинення певної дії одним таким учасником. Наприклад, персональний юридичний факт у вигляді неправомірної події людини (вчинення нею суспільно небезпечного діяння) може виступати юридичним фактом виникнення в особи права на спричинення їй шкоди, яка у разі наявності умов, визначених для необхідної оборони, може визнаватися таким, що виключає кримінальну протиправність діяння такої особи, але за наявності умов, передбачених КК. Водночас у разі, коли перший або вторинний юридичний факт в цьому випадку є колективним (згідно з класифікацією, наведеною вище), тобто є суспільно небезпечним посяганням групи осіб, особа, яка відбиває таке суспільно небезпечне посягання, має право на спричинення безмежної шкоди, визначеної в ч. 5 ст. 36 КК (не є перевищенням меж необхідної оборони і не має наслідком кримінальну відповідальність застосування зброї або будь-яких інших засобів чи предметів для захисту від нападу групи осіб незалежно від тяжкості шкоди, яку заподіяно тому, хто посягає). Також в окремих випадках право на спричинення шкоди правоохоронюваним інтересам може виникнути в особи лише у результаті дії масових юридичних фактів, що вчиняється невизначеною кількістю осіб. Наприклад, йдеться про такі обставини, як виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття кримінально протиправної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 43 КК) та виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України (ст. 43-1 КК). В першому випадку таким юридичним фактом є злочинна діяльність організованої групи чи

злочинної організації, а в другому – агресія РФ або агресії іншої країни, що вочевидь повинно розглядатися як масова протиправна дія невизначеної кількості осіб, громадян РФ чи іншої країни, яка розпочала агресію щодо України.

Щодо виду юридичних фактів, які утворюють фактичний склад обставин, за тривалістю у часі – моментальні (події) і протяжні в часі (процеси), то для фактичного складу обставин характерні як події, так і процеси. Причому здебільшого такі юридичні факти належать власне до подій. Юридичний факт у вигляді спричинення шкоди правоохоронюваним інтересам у межах окремих обставин – це завжди подія, оскільки узагальнено такий юридичний факт можна описати як моментальна реакція на інший юридичний факт провокуючого характеру, який у часі йому передує. Наприклад, у разі необхідної оборони відповідні дії, що утворюють акт необхідної оборони, та полягають у спричиненні шкоди правоохоронюваним інтересам, спрямовані на негайне відвернення чи припинення посягання (ч. 1 ст. 36 КК).

Отже, з урахуванням необхідності встановлення негайного вчинення дій, які спричиняють шкоду правоохоронюваним інтересам, у відповідь на провокуючий юридичний факт, щодо окремих обставин, та урахування певну аналогію у терміновживанні та співзвучності з необхідністю такої моментальної реакції особи на провокуючий юридичний факт, ті обставини, що вказувалися вище, фактичний склад яких включає негайний юридичний факт у вигляді вчинення дій та спричинення шкоди правоохоронюваним інтересам у відповідь на провокуючий юридичний факт (необхідна оборона, затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, фізичний або психічний примус, виконання наказу або розпорядження) будемо іменувати обставинами з моментальним юридичним фактом. Інші обставини, в яких юридичний факт виражений у формі процесу будемо іменувати обставинами з можливим довготривалим юридичним фактом.

Стосовно окремих обставин їх фактичний склад утворює кілька юридичних фактів, що мають породжуюче значення стосовно юридичного факту-стану в іншій особі, що характеризуються послідовністю в часі. Йдеться про такі обставини, як виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття кримінально протиправної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 43 КК) та виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України (ст. 43-1 КК). Так, у другому випадку породжує виникнення правовідносин, насамперед, такий юридичний факт, як агресія РФ чи іншої держави проти України, як-от оголошення про початок

«спеціальної військової операції» 24.02.2022 на території нашої держави президентом цієї країни путіним, що слід оцінювати як початок агресії цієї країни проти України. Окрім цього, другим юридичним фактом, що породжує правовідносини, є власне офіційне оголошення в Україні воєнного стану відповідно до порядку, визначеному на нормативному рівні. Те саме стосується й початку збройного конфлікту – коли в руках збройних сил однієї з держав виявляються поранені чи полонені військовослужбовці або цивільні іншої держави, або як тільки починається контроль над частиною територією іншої держави, одразу необхідно застосовувати норми МГП [7, с. 142, 143]. Нагадуємо, що йдеться про фактичний склад обставин, а не про те, як розвивається відповідна протиправна поведінка породжуючого характеру в реальній дійсності.

Що стосується основного юридичного факту (в контексті кримінально-правової оцінки дій суб'єкта) (наприклад, власне затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення), то він має подвійну юридичну природу в контексті виду юридичних фактів залежно від наслідків, що спричиняються ним. Насамперед, така юридична дія особи спрямована на припинення неправомірних правовідносин, які виникли у результаті дії початкового юридичного факту (наприклад, припинення суспільно небезпечного посягання іншої особи – у разі необхідної оборони). Водночас відповідна поведінка стає юридичним фактом правосторюючого характеру, оскільки породжує виникнення інших правовідносин, пов'язаних з їх оцінкою уповноваженими органами держави від імені держави.

Висновки. Таким чином, обставини слід розглядати з точки зору фактичного складу, що включає як юридичні факти, так і окремі юридичні умови, яким властиві загальні властивості таких обставин, виокремлених у теорії права, так і специфічні ознаки, властиві виключно для обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння. Такий підхід, відповідно до якого слід виокремлювати фактичний склад як сукупність визначених законом юридичних фактів, а також відповідних юридичних умов.

Література

1. Загальна теорія права: підручн. / За заг. ред. М.І. Козюбри. Київ: Ваіте, 2015. 392 с.
2. Митрофанов І. І. Види юридичних фактів в механізмі реалізації кримінальної відповідальності. *Вісник КрНУ ім. Михайла Остроградського*. 2014. Вип. 6 (89). Ч. 1. С. 183–190.
3. Бондаренко К.В. До визначення категорії «правовий стан». 2014. № 4. *Юридичний науковий електронний журнал*. С. 16–18. URL: http://lsej.org.ua/4_2014/4_2014.pdf#page=16 (дата зверн. 25.10.2023).

4. Волкова І.М. Правова природа юридичних фактів-станів. *Закарпатські правові читання: мат-ли Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 20–22 квіт. 2017)*. С. 48–53.

5. Чувакова Г. М. Дефектність фактичних складів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01; Одеська нац. юрид. академія. Одеса, 2004. 215 с.

6. Кикоть Г. В. Юридичні факти в системі правовідносин: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ, 2006. 198 с.

7. Сенаторова О. В. Права людини і збройні конфлікти: навч. посібн. Київ: ФОП Голембовська О.О. 208 с.

Анотація

Андрусяк Г. М. Сутність обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння, крізь призму юридичних фактів. – Стаття.

У статті розглянуто проблему визначення правової сутності обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння крізь призму юридичних фактів, під якими розуміються конкретні обставини, з настанням яких виникають, змінюються чи припиняються правові відносини. Юридичні факти можуть виступати «пусковим механізмом» для виникнення права іншої особи на спричинення шкоди правоохоронюваним інтересам. Наприклад, юридичний акт у вигляді незаконного наказу або розпорядження є «негативним» юридичним фактом (юридичним актом), видання якого зумовлює виникнення фактичного складу такої обставини, як виконання наказу або розпорядження. Юридичні події також можуть зумовлювати виникнення в особи можливості реалізації права на спричинення шкоди правоохоронюваним інтересам. Йдеться про юридичні події, що можуть зумовити виникнення фактичного складу таких обставин, як крайня необхідність, виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України.

Констатовано, що обставини слід розглядати крізь призму таких фактичних складів, в яких має місце кілька юридичних фактів (елементів фактичного складу), в яких першим рівнем юридичних фактів виступає та юридична дія чи подія, що породжує виникнення юридичного стану-факту (наприклад, суспільно небезпечне посягання іншої особи при необхідній обороні), а кожен з указаних юридичних фактів (юридичних дій чи подій) зумовлює виникнення відповідних станів особи, в межах яких реалізовується її право на спричинення шкоди правоохоронюваним інтересам за умови наявності інших елементів фактичного складу тієї чи іншої обставини, передбаченої законом. Щодо виду юридичних фактів, які утворюють фактичний склад обставин, за тривалістю у часі – моментальні (події) і протяжні в часі (процеси), то для фактичного складу обставин характерні як події, так і процеси. Причому здебільшого такі юридичні факти належать власне до подій. Висновується, що обставини слід розглядати з точки зору фактичного складу, що включає як юридичні факти, так і окремі юридичні умови, яким властиві загальні властивості таких обставин, виокремлених у теорії права, так і специфічні ознаки, властиві виключно для обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння.

Ключові слова: обставина, що виключає кримінальну протиправність діяння, злочин, кримінальне правопорушення, юридичний факт, фактичний склад, юридичні умови.

Summary

Andrusiak H. M. The essence of circumstances excluding criminal unlawfulness of an act through the prism of legal facts. – Article.

The article examines the issue of determining the legal essence of the circumstances which exclude criminal unlawfulness of an act through the prism of legal facts, which are understood as specific circumstances upon which legal relations arise, change or terminate. Legal facts may act as a «trigger» for the emergence of the right of another person to cause harm to the interests protected by law. For example, a legal act in the form of an illegal order or instruction is a «negative» legal fact (legal act), the issuance of which causes the actual occurrence of such a circumstance as the execution of an order or instruction. Legal events may also give rise to the possibility of a person exercising the right to harm the interests protected by law. We are talking about legal events that may lead to the emergence of the actual composition of such circumstances as extreme necessity, fulfillment of the duty to protect the Motherland, independence and territorial integrity of Ukraine.

It is stated that circumstances should be considered through the prism of such factual compositions in which there are several legal facts (elements of factual

composition), in which the first level of legal facts is the legal act or event which gives rise to the emergence of a legal factual state (for example, a socially dangerous encroachment of another person in necessary defense), and each of these legal facts (legal actions or events) leads to the emergence of the respective states of a person, within which his/her right to cause damage to the protected interests is realized, provided that other elements of the actual composition of a particular circumstance provided for by law are present. With regard to the type of legal facts that form the actual state of circumstances, in terms of time duration – immediate (events) and extended (processes) – the actual state of circumstances is characterized by both events and processes. And for the most part, such legal facts are actually events. It is concluded that the circumstances should be considered from the point of view of the factual composition, which includes both legal facts and certain legal conditions which have the general properties of such circumstances identified in the theory of law, as well as specific features inherent exclusively in the circumstances excluding criminal unlawfulness of an act.

Key words: circumstance that excludes criminal unlawfulness of an act, crime, criminal offense, legal fact, factual composition, legal conditions.